

Entrevista a Paco Tejero
El president de la Mancomunitat del Baix Cinca mostra la seua preocupació pel reciclatge dels residus urbans.

Viladrich, pintor de Fraga
Miquel Viladrich, autor de molts quadres que retraten la Fraga del segle XX, ha estat poc valorat.

Binèfar i Tamarit compartiran capitalitat
Aquest és l'acord al qual han arribat els representants polítics de la comarca.

LA FRANJA

Revista de les Comarques Catalanoparlants d'Aragó

300 PTA • 1,80 €

Any 2 • núm. 7 • La Franja, maig de 2001

GUILLEM CHACON

Els Notinkson de Calaceit en una actuació a Mequinensa

EDITEN:

Associació Cultural del Matarranya
C/ Pla, 4, 44610 Calaceit, Tel. 978 85 11 52
A/e: associació@matarranya.com
Consells Locals de la Franja
Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
Apartat de Correus 116, Fraga (Baix Cinca)

DIRECTOR:

Màrio Sasot

COORDINADORS:

Josep Galan, Enric Marqués
i Hipòlit Solé

COL·LABORADORS:

D. Badia, S. Barber, A. Bengochea,
F. Blanch, M. Blanc, J. Boix, D.
Borbon, V. Borbon, T. Bosque, A.
Capdevila, J.A. Carrégal, J. Cases,
C. Castany, A. Castellnou, G. Xaco,
J.A. Chauvell, A. Enjuanes, J.L.
Escuer, M. Espitia, J. Espluga, P.
Fontoba, R. Ferrer, G. Francino, J.
Galan, Q. Gibert, M. Gimeno, À.
Huguet, V. Ibarz, V. Labara, O. Labat,
P. Labat, J. Laforga, C. Lapresta, A.
Larrérola, J.M. Latorre, J.A. Llerda,
E. Marqués, C. Martí, M. Martínez,
Mauri, C. Massagué, M. Mateo, D.
Maza, C. Mesalles, I. Micolau, J.
Micolau, G. Miret, J. Montclús, H.
Moret, A. Orús, J. Pallarol, A.
Quintana, Ll. Rajadell, F. Ricart, M.
Riu, M.C. Roca, E. Sabaté, A. Sáez,
J. Salleras, M. Sampietro, J. San
Martín, C. Sancho, J.L. Seira, J.
Seuma, R. Sistac, R. Solana, C.
Terés, R. Ventura, P. Vidal, D.
Vidallet, I. Zapater.

CORREU ELECTRÒNIC:

tempsdefranja@wanadoo.es

SUBSCRIPCIONS I PUBLICITAT:

974 47 19 93 / 93 805 02 70

MAQUETACIÓ I IMPRESSIÓ:

Gràfiques del Matarranya, SL
grafiques@matarranya.com

DIPÒSIT LEGAL:

TE-88/2000

EN VENDA A:

Albelda
Estanc Conchita
Calaceit
Papereria Abàs
El Campell
Llibreria Anna
El Torricó
Llibreria Pilarín
Fraga
Llibreria Badia, Estanc Bollic,
Llibreria Cabrera
Lleida
Llibreria de la Generalitat
Mequinensa
Papereria González
Nonasp
Estanc Mari Carmen
Saidí
Llibreria Panadés
Saragossa
Kiosko Hermanos Vidal
Tamarit
Estanc Patrilo
Vall-de-roures
Llibreria Serret

Eixir de l'armari

D'aquesta expressió, avui de moda, un sector de la nostra societat –els homosexuals– n'ha fet bandera per convidar a tots els gais a deixar d'amagar-se, a donar la cara i a lluitar públicament pels seus drets.

Lluny d'entendre-la com una connotació negativa, TdF vol aprofitar-la i fer-la seva. Més encara, ens sembla molt adient per demanar a tota la gent sensible al tema de la llengua catalana a l'Aragó, –subscriptors de TdF, socis de les associacions que l'editen, simpatitzants, tots– perquè isquen de l'armari, donen la cara i lluiten públicament a tots els nivells, des de l'exigència a la DGA d'una millora de l'esborrany d'avantprojecte de Llei fet públic fa poc, fins al simple treball personal de convenciment de familiars, amics, companys de treball, etc. Ens toca eixir de l'armari. A tots.

Joies ocultes

Qui no ha sentit parlar sense esgarriar-se de destrucció i crema de documentació? De sacs de documents que, en operació profilàctica, han netejat ajuntaments, biblioteques públiques o arxius particulars? Per això mateix, quan apareix una joia, una sola joia, salvada d'aquella immensa espoliació que gent mal intencionada o ignorant ha dut a terme en temps no tan pretèrits, cal, dins de la desesperació de pensar quin haurà estat el veritable abast de la destrucció, alegrar-se. Alegrar-se i convidar a tothom a escorcollar golfes i arxius particulars. A escorcollar i a recuperar encara que sigui el més petit testimoni d'una història que ens pertany i que ens ha estat arrabassada.

Museus

Sense aprofundir en el tema, perquè donaria per a molt, TdF voldria fer una reflexió als responsables culturals de cada una de les comarques de la Franja –autoritats polítiques, associacions culturals...– pel que fa al tema de la catalogació, conservació i protecció del seu patrimoni artístic. Se suposa que hi ha autoritats i responsables autonòmics i provincials que fan el seu treball però es troba a faltar la iniciativa popular i, amb honorables excepcions, pensem que s'està en bolquers. L'empenta d'entitats d'altres llocs –Montsó, per exemple, on s'excava al menys des de fa 22 anys–, l'angúnia de fer ofertes i no haver-hi locals per tal de rebre part del patrimoni religiós quan hi haja acord entre Barbastre i Lleida, la inexistència de museus etnològics al llarg de la Franja o l'arraconament d'eminents artistes per manca d'espenta o d'interès fan que el panorama ens deprimeixca una mica, no? Amb tot caldrà parlar del poc que hi ha: donar al Cèsar el que és del Cèsar.

TEMPS DE FRANJA
Revista de les comarques catalanoparlants d'Aragó

SUBSCRIU-TE
974 47 19 93
93 805 02 70

ESTISORES

Miguel Estaña

s u m a r i

2

Editorial

3

Salutació del director

3

Cartes dels lectors

4

El Matarranya

7

El Baix Cinca

10

Entrevista

Paco Tejero,
president Mancomunitat de
Municipis del Baix Cinca

12

La Llitera i la Ribagorça

15

Tema del mes:

La població de Saidí
continua disminuint

16

Aragó

17

Gent de Franja

18

Països Catalans

19

Opinió

Miquel Viladrich, un pintor
independent i autodidacta

salutació del director

Saidí se'n va. I amb ell molts pobles d'una dimensió mitjana, a cavall entre la capital de comarca i els petits nuclis rurals de muntanya, d'encara més incerta vida. Això, al menys és el que diuen les fredes estadístiques. No és cap broma el que s'es-

tiguen perdent 22 habitants per any en un poble que dels més de 2.000 habitants que tenia durant els anys 60 i 70, ha passat a tenir-ne actualment poc més de 1.600.

I estem parlant d'una població rica en capital i recursos, amb una alta renda per càpita i un potencial agrícola i ramader com a pocs en tota la província.

Les causes d'aquest preocupant fenomen s'han de buscar en la descapitalització de serveis «desviats» a les capçaleres de comarca, i les sempre problemàtiques comunicacions.

A part dels que marxen per a treballar o estudiar fora del poble, algunes joves famílies que es queden a treballar a casa, es plantegen residir habitualment a la capital comarcal, Fraga en aquest cas.

Esperem, que ara que joves grups de rock s'obren camí en els nostres pobles de la Franja sense que hagen d'emigrar a les grans capitals ni canviar d'idioma, puguem parlar en les seues cançons d'aquesta realitat sense tindre que entonar: «Adéu, Saidí, adéu».

Màrio Sasot Escuer

cartes dels lectors

Beseit i la família Noguera

Em plau felicitar-lo cordialment per l'excel·lent qualitat de la revista que, amb tant d'encert, dirigeix.

Vull agrair-li el contingut del darrer número de Temps de Franja, del mes de març, on a l'article: «Beseit: Les fàbriques turístiques», signat per Lluís Rajadell, esmenteu a la família Noguera, tant pel que fa a la meua filla Gemma, com a l'activitat industrial al ram del paper.

Catalans d'origen, des de finals de 1939 fins ara diversos membres de la família ens hem dedicat al desenvolupament industrial de Beseit: el meu pare Miquel, mort el 1940, la meua mare Maria, el meu germà Albert i, finalment, jo mateix. Durant aquests més de 60 anys, ens hem anat arrelant a la FRANJA i avui tots plegats, la meua muller, els fills i néts s'estimen aquesta terra.

La història de les indústries papereres de Beseit es força interessant. El Professor Juan Carlos Lozano ha fet un magnífic treball que ens permet conèixer els orígens d'una activitat industrial que, malauradament, ha mort per la total manca d'interès dels diferents partits polítics que han governat a l'Aragó, malgrat que el nom de Beseit i de la Regió es va difondre arreu del món per l'exportació dels nostres productes a molts països i per la presència a manta fires internacionals. Un realista projecte de Museu Molí Paperer no va merèixer cap mena d'atenció de la Diputació General d'Aragó.

Ernest Noguera
Beseit

Intoxicacions evitables

Sr. Director,

He llegit amb molta atenció l'article sobre els productes químics que s'utilitzen al camp i la intoxicació que pot produir sobre els pagesos. D'aquest article en penso que moltes d'aquestes intoxicacions es podrien evitar si els pagesos no ho fessin amb els tractors i si avisessin de la fumigació. També es podria evitar utilitzant les mesures que recomanen en els productes: ulleres pels ulls, boca i nas tapats i mocador al cap.

Un altre mètode seria utilitzar productes naturals com els posos del cafè i altres productes que, essent naturals, serveixen pel camp i no fan mal a ningú.

La veritat és que és més fàcil utilitzar aquests productes químics i que, potser, són més barats que els productes naturals i en això es basen.

Penso que, fent un esforç, es podria evitar caure en totes aquestes impressions i comentaris de si a mi no m'afecta, a mi, sí, que si porto vint anys fent-ho i em sento bé. Hauríem de pensar més en els altres i no tant en nosaltres. La vida seria més bonica.

Vicens Jaime
Cornellà de Llobregat

El web de Mont-roig

Mont-roig dispose, de fa alguns mesos, d'una pàgina web pròpia. Los autors són Óscar Fernández Mora i Sergi Carrévalo Gil, jóvens inquietos i emprenedors, originaris i bons coneixedors de Mont-roig, l'objectiu dels quals és donar a conèixer, de forma desinteressada, el nostre poble i la comarca del Matarranya també les limítrofes, gràcies a un entretingut passeig virtual a través de la història, la cultura, la naturalesa i la realitat actual.

La web ha naixcut amb la clara vocació de ser útil a la col·lectivitat i ofereix una variada selecció de serveis gratuïts, com poder disposar d'una direcció d'email individual, a més a més del «xat» batejat com «El Bar», d'un tauler d'anuncis denominat «El Bazar», del llibre de visites i moltes altres prestacions. L'oferta no es limite als carrers i al terme de Mont-roig ja que a l'apartat «¿Qué hacer por aquí?» propose diferents recorreguts, profusament il·lustrats, per l'entorn natural, com «El Parrissal y la Peixquera», «El Retaule, lo Faig Pare y lo Pi Gros», «El Tossal dels Tres Reis», «La Estanca de Alcañiz y las Saladas», «Les Roques del Masmut» o la visita a la bellíssima, i molt vella, oliveira «Lo Parot» d'Horta de Sant Joan (se li calculen més de 2000 anys). Poc a poc els il·lusionats autors aniran completant la pàgina amb la col·laboració de molts altres mont-roigins (este columnista té el gust de trobar-se entre ells). I tot i que, ara per ara, està escrita en castellà, es proposen fer-la bilingüe tant prompte com puguen. La podeu visitar teclejant: <http://www.geocieties.com/monroyo2001> o bé: <http://www.pagina.de/monroyo>.

J.A. Carrévalo

Hipólito Solé, nonaspí de l'any

■ Daniel Maza

L'Associació Cultural Amics de Nonasp i la Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Nonasp van organitzar el dia 14 d'abril un acte a la Sala de Plens de Ca la Vila.

Primer de tot, l'Associació Amics de Nonasp va fer entrega d'una placa a D. Hipólito Solé que l'acredite «Nonaspí de l'any 2000», per la seua dedicació a l'administració i conservació del santuari de la Mare de Déu de les Dos Aigües.

Hipólito, és el secretari de la Germandat de la Mare de Déu des de principis dels anys cinquanta (quan es va constituir la Germandat). Amb la seua Junta ha canviat la fisonomia de l'edifici del santuari, a més a més d'adquirir tot lo necessari per al culte a la Mare de Déu.

Tot seguit Miguel Caballú Albiac, escriptor i funcionari de la Diputació Provincial de Saragossa, va presentar dos llibres de dos nonaspins: *La Carretería en el Bajo Aragón* de Romualdo Albiac i *La*

educación de las niñas en el marco de la Ilustración Aragonesa de Merxe Llop.

A *La Carretería en el Bajo Aragón*, Romualdo, aprenent de carreter quan era jove, fa un recorregut nostàlgic. Recorde unes formes de vida i uns oficis desapareguts a les nostres viles com és el de carreter, a la volta que vol rendir un homenatge als vells mestres que li van ensenyar.

A *La educación de las niñas en el marco de la Ilustración Aragonesa*, Merxe, estudie la implantació al segle XVIII d'un

model d'educació per les xiquetes pobres de Saragossa. L'autora analitza les escoles de primeres lletres que van existir durant els segles anteriors per explicar com i per què van començar unes institucions dirigides a les xiquetes dels sectors més pobres de la població.

Abans d'acabar l'acte, Hipólito Solé, secretari de l'Associació Amics de Nonasp va presentar un tríptic dedicat a donar a conèixer cadascuna de les dependències del Museu Etnològic de l'Associació.

Els marges del Matarranya inmersos en la desolació

■ M.M.

La plataforma en Defensa del Matarranya va demanar informació a la CHE dels criteris de neteja de les marges del riu. Les imatges ho diuen tot, no es comprèn com un indret d'un tram del riu considerat per la DGA com LIC (Lugares de Interés comunitario) s'ha deixat tan assolat al pas per Vall-de-roures.

Altres desastres no són tan a la vista, com l'extracció de terra refractària a les proximitats del riu Uldemó. Són les imatges d'abans i de després, on es veu tot el desmunt i la terra que espera el transport, a mes hi ha la terra que s'amuntega a la vora del riu. Volem pensar que aquestes acumulacions de terra ni relliscaran ni obstruiran el curs del riu i que només restarà un paisatge més assolat.

El Matarranya, cantera del Rock en català a la Franja

■ Guillem Chacon

Los Draps l'1 de desembre passat a Fraga, quan van rebre el premi Jaume I de la Franja i els Azero, un dels grups més sòlids de la Franja

«Los Draps», a Pena-roja; «No Tink son», un grup format per joves de Calaceit, Lledó i Massalió; «Azero» de la Codonyera, «Revival» de Calaceit... un seguit de grups de rock nascuts a les terres del Matarranya que utilitzen la llengua materna en les seues cançons. Un cas insòlit i gairebé sense tradició a la Franja, que sols pot contar com antecedents d'aquest fenomen al grup «Cànem» de Nonasp, als anys 70, i els «Redables» a Mequinensa a principis dels anys 90, que van gosar cantar, dins del seu repertori, una cançó *El country de Vallisera* en català.

La primera presentació en

societat d'aquests grups va ser el setembre del 2000 quan cloïa el Correllengua a Calaceit on hi van participar tres grups del Matarranya: els «Revival» de Calaceit, els «NoTinkSon» de Lledó, Calaceit i Massalió i «Los Draps» de Pena-roja. A partir d'aquella nit els Casals Jaume I i aquests primers grups decidien impulsar i divulgar fora, el Rock que es fa a les nostres comarques fins a arribar a la situació actual, on ja és difícil imaginar una festa cultural o reivindicativa sense la presència d'un grup de la Franja.

Exemples d'aquestes actuacions són les de la nit de Sant

Antoni a Mequinensa i el Franja Rock organitzat a Pena-roja el passat 31 de març. Al capdavant d'aquests grups van «Los Draps», que en poc menys d'un any ja acumulen força concerts al Principat i el País Valencià.

Un altre grup franjolí amb currículum i fins i tot una experiència més dilatada al costat de formacions històriques són els «Azero», de les terres del Mesquí, que han compartit escenari amb «Los Suaves», «Reincidentes» i «Barricada». Una banda que aposta per unes lletres amb missatges combatius i de lluita al carrer. És el cas també dels «NoTinkSon»

que, encara començant la cursa per donar-se a conèixer, ja es poden considerar imprescindibles a la Franja en qualsevol concert reivindicatiu.

Sovint però és difícil reeixir i les formacions s'han de dissoldre. Per això l'aposta per la «denominació d'origen» de la Franja és una porta oberta per entrar al mercat de capitals col·lapsades d'altra manera, com Barcelona, València o Palma. Com diu Natxo Sorolla, líder dels Draps, «es tracta de fer bona música amb importants dosis de lletra compromesa socialment i alhora festiva, sense renunciar a les rails».

*A n'eixa terra
que és la nostra terra
A n'eixa llengua
que és la nostra llengua.
A n'eixa gent
que sou la meua gent.
A n'eixos pobles,
dels que mai marxarem.*

*Moshand'estimar-lo que és nostre
i mos ho estimem.
Ho ham de defensar
i per això, aquí estem!*

Fragment de la cançó *Terra de Frontera* del grup «Los Draps».

*I vostès busquen als maquis
pels masos i pels camins?
Si n'hi ha, que n'hi hagues-
sen no deuen ser molt roïns,
que si n'hi ha i ells vulguessen,
pobreta Guàrdia Civil.*

Fragment de la cançó *Els Maquis* dels Draps, extreta del poema del mateix títol de l'escriptor Desideri Lombarte.

Els Notinkson actuant la nit de Sant Antoni a Mequinensa

Fins al genoll

Les paraules del Rei el dia del lliurament del Premi Cervantes me pareix que constitueixen la més greu equivocació de la Monarquia des que la varen reinstaurar. Com es pot dir impunement, sense que li surtin los colors a la cara, que la llengua castellana no s'ha imposat mai, sinó que ha estat sempre llengua de trobada? Una cosa que la gent que ja som una mica granats la tenfem desada, per tal de tirar endavant, al calaix de l'oblit, com és la imposició absoluta del castellà en tota la nostra infància i joventut, ara ve un senyor, que se suposa que és imparcial, sense solta ni volta i mos diu que no és veritat, que potser ho hem somniat. A mi això em recorda, salvant les distàncies, als deportats de Mauthausen que, quan els van alliberar d'aquell infern, es van trobar amb gent, que ocupava càrrecs oficials i que els deia que tot allò eren mentides, que els Camps d'extermini nazis no havien existit mai, que eren invencions. La cosa no és tan greu, però la indignació pot ser pareguda. Probablement lo discurs en qüestió el va escriure un «negre», com sempre s'ha fet, però algú hauria d'haver fet un repàs al text abans d'embolicar-se en estes trinitats. Molta gent s'està passant al Republicanisme i ja canturregen l'Himne de Riego.

Miquel Blanc

Xile agraeix a Calaceit l'acollida als seus escriptors

■ Antoni Bengochea

L'Ambaixada de Xile a Espanya va celebrar, el cap de setmana del 21 al 22 d'abril un homenatge a la vila de Calaceit «per haver sigut un lloc d'acollida, entre altres de dos escriptors xilens ja desapareguts: José Donoso i Mauricio Wacquez que van treballar i viure una part de la seua vida en aquesta localitat matarranyenca.

Els actes organitzats per l'ambaixada van començar, el dissabte, amb l'actuació d'un grup folklòric de l'Illa de Pàscua, que va tindre una gran acceptació de públic, el qual va omplir el Teatre Municipal.

El dia 22 va tindre lloc un passeig turístic per la localitat i un concert a l'Església Parroquial a càrrec de membres de l'escola de Música de Calaceit i el grup vocal Kinesis.

La delegació xilena va estar

encapçalada pel cònsol d'aquesta nació a Saragossa, el qual va col·locar una làpida a la tomba de l'escriptor Mauricio Wacquez, que va ésser enterrat, per voluntat pròpia, en aquesta localitat.

L'alcalde de Calaceit, Juan Miguel Casasús, explicà durant els actes d'homenatge, que «Donoso, des de que va vindre a viure a aquesta vila el 1971, va jugar un paper molt important per a la consolidació de Calaceit com centre de residència d'artistes i escriptors espanyols i estrangers, erigint-se en capital cultural del Matarranya».

Fira de l'Oli

Els actes preparats per l'Embaixada xilena van contribuir a potenciar i a animar més, que altres anys, la Fira Agrícola de l'Oli que es celebrava els mateixos dies.

Mauricio Wacquez (1939-2000)

Hi van participar 50 expositors, sobretot procedents del Baix Aragó i Catalunya, els quals exhibiren els seus productes al Pavelló Poliesportiu municipal.

Com ja és tradicional, l'Associació de Dones Kalat Zeid va organitzar al mateix Pavelló, aprofitant la proximitat d'aquestes dates amb la festivitat de San Jordi, una exposició i venda de llibres, flors i plantes.

L'Associació de dones de Calaceit presenta la nova revista

■ Màrio Sasot

Com ja és costum, el 23 d'abril, diada de Sant Jordi, i coincidint amb la fira de Calaceit, es va presentar el número 6 de la revista de l'associació de dones i consumidors Kalat-Zeyd. Aquesta veterana i empenedora associació ha apostat enguany per millorar el format i l'estètica general de la revista mantenint la seua bona organització dels materials i la qualitat dels continguts. L'associació abandona definitivament el format tipus octaveta o butlletí per un més adequat a una revista de temàtica cultural i social.

D'aquest número 6 podem destacar l'article sobre la ceramista calaceitana Teresa Jassà, malhauradament desapareguda,

i el molt interessant dedicat a les antenes de telefonia mòbil, així com l'habitual col·laboració del «Instituto Aragonés de la Mujer», que enguany tracta de la problemàtica de la violència contra les dones. A tot això hi hem d'afegir les activitats de l'Associació, com les dedicades a les puntaires i els cursos, viatges, etc.

També hi trobareu interessants articles sobre salut, i altres de caire turístic, notícies locals, així com els apartats habituals que es dediquen a la cuina i rebost, als jocs tradicionals, al folklore, etc. També cal destacar la participació de les firmes de Miquel Blanc i Juli Micolau.

Com és norma, l'associació recull i publica els escrits en l'idioma en que estan escrits lliu-

rement pels seus col·laboradors, tant en català com en castellà.

No volem perdre l'ocasió de felicitar a l'Associació de Dones Kalat Zeyd per l'aparició d'aquest nou número de la revista, sabent, per la nostra pròpia experiència, que els problemes econòmics, de manca de col·laboradors, les poques facilitats de difusió, etc., fan encara més meritori i difícil, traure endavant, cada any, un producte de tanta qualitat.

L'HAM

El dubte

Quan Quim Salleras em va proposar coeditar amb La Casa de Fraga a Barcelona el llibre *La casa de frares hospitalers de Torrent de Cinca*, recentment presentat al Baix Cinca, vaig pensar que no ho podia rebutjar però un dubte em racava. L'autor n'era –i n'és... que diria Quico el Cèlio– l'enginyer fragatí, políglota i polifacètic, Ramon Roman Martínez, resident a Barcelona i ja jubilat. El coneixia i coneixia la família Roman. L'últim camí que me l'havia ensopegat havia sigut a propòsit d'una conferència sobre un document medieval que feia referència a la capital del Cinca. El cas és que la conferència l'organitzaven els Amics de Fraga, entitat animadora de la FACAO. Ve't astí el dubte. No em quadra-va un intel·lectual en associacions del caire de l'esmentada. Posat en contacte amb Salleras, em va recomanar una petita conversa amb Roman, cosa que vaig fer.

«No t'amoïnes, Josep: em van ensarronar. Jo em considero *fabrià ortodox* i no solament per convicció científica sobre el valor de l'obra d'en Pompeu, sinó per *solidaritat d'ofici*: jo, com ell, també sóc enginyer». Ara ja em quadra. I també em quadra que a la capçalera del llibre hagi volgut, expressament, que Ramon i Roman vagin sense accent... com marquen les normes fabrianes.

Vaja des d'ací una barretada per a Roman i que conste que l'ham del títol aquesta vegada no és de fil d'aram sinó de cotó.

El columnista també es traurà l'accent, en solidaritat amb Roman.

Josep Galan

Ix a la llum un exemplar de l'antiga «Voz del Cinca»

■ Redacció

Malgrat que es coneixia l'existència de premsa comarcal escrita a la comarca des de finals del segle XIX, és limitadíssim el nombre d'exemplars conservats. De *La Ribera del Cinca*, publicat els anys 30, se'n conserva, en original i fotocòpia, pràcticament la totalitat. Però d'altres no se'n conserva ni un sol exemplar. Si fa uns anys va arribar a l'Institut d'Estudis del Baix Cinca un exemplar d'un d'aquells periòdics perduts –*La Maza*–, la notícia ha saltat als diaris aquest mes d'abril quan la revista *Fogaril i Calaixera* ha publicat una foto de *La Voz del Cinca*, de data 15 de desembre, on es narra la cessió de l'església-castell de Sant Miquel al pintor Miquel Viladrich, figura mítica a Fraga. El document, propietat de la família Serrat Royo passarà a la Delegació Municipal de Cultura i a disposició pública.

The image shows a historical newspaper clipping from 'La voz del Cinca' with the headline 'Lo señor del Castell'. The text discusses the donation of the castle of Sant Miquel to the painter Miquel Viladrich. Below the clipping is a modern advertisement for 'Fontaneria Labrador', a plumbing and gas service in Fraga, with contact information and a logo.

Les futbolistes fragatines no tenen permís de Saragossa per jugar a Fraga

■ Guillem Chacon

El 2 de febrer es va mantenir a Saragossa una reunió entre la Secció de futbol de la Peña Fragatina i el president de la Federació Aragonesa de Fútbol, Oscar Flé, amb l'objectiu d'aconseguir el permís per a que les xiques del Fraga puguin jugar els seus partits a la seua ciutat.

La reunió però va ser novament un fracàs i des de Saragossa no se les ha autoritzat a jugar a casa seua, ja que, com d'altres equips de la Franja, les futbolistes fragatines estan federades a la Federació Catalana de Futbol.

Equip de futbol femení de Fraga

El dia del Llibre

■ Òscar Labat

Últimament, quan arriba el 23 d'abril, una terrible angoixa m'envaïx de manera inevitable. Sembla una paradoxa que a lectors com jo aquesta sensació ens vingui produïda pel dia del llibre, però només el fet de veure parades de llibres al carrer i notar com els mitjans de comunicació dediquen temps de la seua programació al llibre, ja em posa malalt. El meu problema és que en tinc tants sense llegir, que fent càlculs per damunt damunt, no hauria de comprar cap llibre mai més per poder-los llegir tots. Aquesta gent que ho fa per tradició és digna d'admiració. No és massa important de què va, ni qui és el seu autor i tampoc miraran el preu (per un cop l'any que es fa la despesa!); el cas és que mai el llegiran. Sovint qüestiono la importància de les tradicions i cada cop estic més convençut que aquestes necessiten recolzar-se en el present per adquirir algun sentit. De la mateixa manera que un llibre només ho farà després de llegit, em costa entendre per què cal mantenir els models d'una festa com el 23 d'abril fragatí – amb uns actes que es perpetuen des de temps immemorials – apel·lant únicament a unes tradicions, que lluny de projectar l'esperit d'un poble cap al seu desenvolupament, el fan més dependent del seu passat.

Un Sant Jordi de Lluita per la Llengua

■ Guillem Chacon

Aquest ha estat un Sant Jordi reivindicatiu. Particularment la CAL (Coordinadora d'Associacions per la Llengua) però també tota mena d'organitzacions culturals i col·lectius han promogut la Setmana de Lluita per la Llengua.

Els Casals Jaume I de la Franja s'han sumat a algunes de les convocatòries al llarg de la setmana prèvia i posterior a la diada i han fet un esforç per donar a conèixer la nostra situació arreu.

Així just després de l'actuació per Pasqua dels matarranyencs Draps al Carrascar'2001 del País Valencià els Casals iniciaven les accions col·laborant el 20 d'abril en la Manifestació Unitària que diferents entitats organitzaren a les Borges Blanques. El mateix dia tenia lloc el multitudinari sopar de l'Estació del Nord de Barcelona amb en Jordi Basté i la Judit Casaprima de presentadors, parlaments de la Franja i de la resta de territoris de llengua catalana i actuacions musicals. La presència tampoc va fallar el dia 23 a la Manifestació Unitària de Barcelona.

Al llarg de la setmana es van anar succeint actes que van cloure amb xerrades i jornades sobre la situació de la Franja el 27 d'abril al Casal La Torna de Gràcia (Barcelona), el 28 al Casal de Sants (Barcelona) i el cap de setmana del 28 i 29 d'abril a Eivissa, mentre un grup de franjolins anaven al ja obligatori Acampallengua de Mallorca, que enguany fou la cita de milers de joves a Felanitx.

Activitats de l'Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA

Exposició «Institut d'Estudis del Baix Cinca IEA. 1985-2001 15 anys de publicacions»

Campanya de subscripcions a *Temps de Franja*

L'Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA engegarà una campanya publicitària amb l'objectiu d'aconseguir subscriptors a la revista *Temps de Franja*. La promoció se centrarà en el pobles catalanoparlants de la comarca del Baix Cinca i consistirà bàsicament en la inserció d'anuncis en mitjans de comunicació d'àmbit comarcal.

Curs de l'EIBC sobre fauna verinosa

Per una altra part, l'Estació Ornitològica del Baix Cinca, responsable de la secció d'Història Natural de l'Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA, té la intenció de realitzar un curs sobre fauna verinosa la segona quinzena del mes de maig. Aquest estarà coordinat pel professor Ignasi Castellví.

Curs de l'EIBC de formació de guies de natura

A més, l'EIBC col·laborarà amb un projecte de formació programat per l'EIBC. Aquest organisme ha previst la realització d'un curs de guies de natura. L'activitat s'adreça especialment als col·lectius d'àmbit local i comarcal que centren el seu treball directament o indirectament en el coneixement de la natura.

Participació a Mercoequip, la fira de Fraga

Per últim, l'EIBC participarà el primer cap de setmana de juny, en l'edició anual de la fira de Fraga, Mercoequip. Enguany, l'estand de l'EIBC estarà dedicat principalment a la promoció de la revista *Temps de Franja* i de la nova publicació de la col·lecció «La Sitja» *Sóc aragonès, soy aragonés: una anàlisi de la construcció de la identitat al Baix Cinca* del sociòleg fragatí, Ceci Lapresta. També, tal com s'ha fet altres anys, es posaran a la venda les publicacions de l'entitat i es donaran a conèixer els objectius de l'EIBC. Aquest és el segon dels actes on l'EIBC es dona a conèixer a la població en general. El primer d'aquests va ser l'exposició «Institut d'Estudis del Baix Cinca IEA. 1985-2001 15 anys de publicacions» que va ser visitada aproximadament per un miler de persones el passat mes d'abril. A la mostra es van exhibir les més de seixanta publicacions que l'entitat ha editat en els darrers 15 anys.

Pep Labat

Una mica de geobotànica

■ Clara Martí

Estudis geomorfològics i geobotànics de la Vall de l'Ebre consideren que el paisatge actual d'aquesta zona, format per petits turons tabulars i valls de fons pla excavats per l'erosió, serien l'expressió d'un relleu fòssil originat en els períodes humits del Pleistocè. Segons els mateixos estudis, aquest tipus de geomorfologia propicia una distribució catenària dels sòls on, en els turons i amb la presència d'una capa de calcària dura a poca profunditat, existirien sòls poc desenvolupats i pedregosos; en les vessants s'hi trobarien sòls més o menys evolucionats caracteritzats per l'acumulació de carbonats, sulfats i/o clorurs, mentre que als fons de les valls s'hi desenvolupa-

rien sòls d'una profunditat considerable amb un enfosquiment superficial degut a l'acumulació de matèria orgànica. Aquesta diversitat de sòls es relaciona directament i condiciona en gran mesura el tipus de vegetació que hi creix. A les plataformes estructurals, quan la profunditat edàfica ho permet, s'hi pot trobar una comunitat vegetal amb aspecte de màquia, formada per una vegetació arbustiva densa dominada pel coscoll i l'escambró. En algunes ocasions també s'hi poden observar inclusions de pi blanc. Quan els sòls són molt prims, aquesta associació és substituïda per una brolla de romer i timó. A les vessants nord, sobre material carbonat i sòls ben estructurats,

Paisatge del Baix Cinca

podem trobar novament la màquia, ara enriquida amb espècies més exigents en humitat com alguns arbres caducifolis. A la cara sud, on les condicions climàtiques són més extremes, hi predomina

l'espert. En aquesta mateixa posició topogràfica, però sobre material guixenc, hi dominen el ruac, en sòls profunds i l'heliàntem de fulles esquamoses, en sòls més erosionats.

ESTAMPES RIBERENQUES

Cooficialitat i immigració

■ Àngel Huguet

Tot just acabo de llegir l'últim número de *Temps de Franja* en el qual es fa referència als nostres pobles secessionistes del segle XIX. Ha estat inevitable que la meua ment se n'anés a una experiència propera, viscuda l'any 1995, amb el referèndum per la independència del Quebec. Com sabeu, el resultat, malgrat que molt ajustat, no va recolzar aquestes tesis però el debat es manté ben viu encara.

No és el meu objectiu fer una revisió de la qüestió secessionista ni molt menys, sinó assenyalar que aquest fil conductor m'ha portat a un article que tinc sobre la taula i que he rebut fa unes hores des de Montreal. L'article parla de l'evolució, quant a coneixement de les llengües, que la població immigrant d'aquesta província canadenca ha tingut des de l'aprovació de la Llei 101, el 1977.

És prou conegut que, històricament, la població francòfona al Quebec ha representat la majoria demogràfica malgrat que ha estat la minoria anglòfona qui ha ocupat la posició de privilegi en el sentit de ser l'anglès la llengua que ha anat lligada al prestigi social i econòmic. Evidentment, aquest fet tenia les seves conseqüències sobre la convivència dels grups lingüístics. Així, mentre els anglòfons podien viure en la seva llengua, per a una gran part dels francòfons el devenir bilingües representava una garantia de

progrés social. Al mateix temps, el cada vegada més creixent grup de nou vinguts (al·lòfons), per raons obvies, optava per l'anglès com a llengua habitual de relació al seu nou país.

La Llei 101, que establia l'obligatorietat de l'ensenyament en francès per als fills de famílies immigrants o dels anglòfons que hi vivien, va suposar un canvi important en les relacions lingüístiques entre aquests grups i, actualment, d'acord amb les dades que tinc sobre la taula, l'estatus del francès ha augmentat notablement; no sols entre els propis parlants, sinó entre els anglòfons i, el que és més significatiu: entre la població al·lòfona immigrant.

Per exemplificar aquest canvi només citaré unes dades de la ciutat de Montreal. El percentatge d'al·lòfons amb coneixement del francès ha passat del 47% al 69% de l'any 1971 al 1991 i, el que és més interessant, això no ha estat en detriment de l'anglès, que s'ha mantingut estable al voltant del 70%. Evidentment, aquest fet s'ha traduït en un augment considerable del trilingüisme que ha passat del 33% al 44% des de 1971 a 1996 i continua creixent com s'evidencia quan s'analitzen les competències lingüístiques del joves al·lòfons: un 67,6% és trilingüe, donat que una gran part d'ells opta per mantenir la seva primera llengua.

Penso, sincerament, que aquestes dades ens han de fer reflexionar, al menys, en un doble sentit. En primer lloc, sobre el que demanem a la futura Llei de Llengües per a la població catalanoparlant i castellanoparlant que viu a la Franja aragonesa i, en segon lloc, respecte al que esperem de la cada vegada més nombrosa població «aloparlant» que s'estableix entre nosaltres.

Paco Tejero Costa, President de la Mancomunitat de Muni

Tota la comarca té un gran potencial turístic que hem de promocionar.

El fragatí Paco Tejero fa anys que navega pel mar de la política municipal. Pocs mariners com ell. Un albertinià *marinero en tierra*. Des del 1987 ha estat timoner de diferents vaixells: la regidoria de Cultura, l'Institut Musical, les regidories de Policia i Circulació, la del Casc Històric, la de Personal... Abans del 87 havia set director del CEIP San José de Calasanz, càrrec des d'on va haver de lluitar amb el *Moby Dick* de la introducció del català a l'escola. Actualment, la majoria del PSOE a la comarca ha posat a les seues mans el timó d'un cuirassat.

Pregunta: M'equivoco en anomenar *cuirassat* a la Mancomunitat?

Resposta: Si es mira l'oficialitat, i respectant el símil, podríem dir que no s'equivoca. Ara, si considerem els continguts, jo rebaixaria fins a embrió del que considero que hauria de ser.

P. Anem per parts. Quins municipis en formen part?

R. Abasta 11 municipis: Candanos, Xalamera, Fraga, Mequinensa, Ontiñena, Osso, Peñalba, Saidí, Torrent, Vallobar i Villella.

P. En quina proporció hi són representats a la Junta?

R. Dels 21 membres que la conformen, 5 pertoquen a Fraga, 3 a Mequinensa, 2 a Saidí, Torrent, Vallobar i Villella. A la resta, un cada ú.

P. En quins camps estan

treballant?

R. En l'escàs temps que porto al front, ham dut a terme la posada en funcionament de l'Abocador Comarcal i a proposta de cada municipi, estem coordinant i, en el seu cas, organitzant sobretot activitats esportives –gimnàstica, natació...–. Queda molt per fer. Però estem limitats pel temps.

P. Passat o futur?

R. Les dos coses. Passat, pel poc temps transcorregut, i futur, perquè la futura Llei de comarques –que està a punt de caramel– esborrarà les mancomunitats i donarà pas a les comarques, amb més continguts i més poder polític.

P. Més continguts... del tipus?

R. Del tipus... Protecció civil, Serveis Socials... Turisme...

P. A Mequinensa pareix que estan prement l'accelerador...

R. Mequinensa té un enorme potencial turístic. Però considerem que tota la comarca el té. Els valors del Baix Cinca els ham de donar a conèixer i els ham de promocionar. Ben prompte arribarà a les mans dels nostres conciutadans una Guia de la Comarca que ajudarà a que la promoció de què parlo siga una realitat.

P. De totes formes, la *joia de la corona* diríem que és l'Abocador... no?

R. Òbviament. Mà a mà amb el Govern de la DGA ham apostat pel respecte al mediambient i per la millora del paisatge.

P. Quines passes s'han seguit?

R. Primer, ham clausurat i segellat els abocadors controlats i incontrolats de tota la comarca. La DGA té en projec-

te la recuperació i reforestació, el canvi d'imatge i d'ús, d'aquests abocadors.

P. Segon...?

R. Des del maig del 2000, les deixalles de tota la comarca van a parar a l'abocador de Cardell, al pla dels Monegres, d'una extensió de 20 hectàrees i, calculem, una vida útil de 25 anys.

P. Al límit del pla està l'Ebre, el Cinca i el Segre. També he sentit parlar que per les Ventas hi ha corrents d'aigua o algun aquíffer...

R. Ham abandonat el sistema de cremar deixalles. La pudor, la contaminació atmosfèrica, les dioxines... són raons per abandonar-lo. Ho enterrem tot. Ho enterrem en capes d'argila que garanteixen la impermeabilització del terreny.

P. I els lixiviats?

R. A la base de l'abocador hi ha una sèrie de tubs que recullen els lixiviats.

En l'escàs temps que porto al front hem posat en marxa l'Abocador Comarcal.

P. I que se'n fa?

R. Són llançats per aspersió altra vegada per damunt les deixalles. El sol evapora els líquids i la part sòlida, barrejada amb la resta de matèries, queda a mercè de les bacteries recicladores.

P. Certs abocadors utilitzen el gas que se'n desprèn com a energia renovable.

cipis del Baix Cinca

R. Es tracta d'abocadors que acumulen centenars de milers de tones. Paraules majors. Ham calculat que cada ciutadà baix-cinquenya produeix 1 kg/dia de deixalles: unes 650/700 tones mensuals. Aquesta quantitat no faria econòmicament viable una instal·lació d'aquest tipus.

P. Però de gas n'ix...

R. N'ix. Un sistema de xemeneies incorporat el llança a l'atmosfera.

P. Amb quin personal i material compten?

R. Comptem amb 13 treballadors, 3 camions, una màquina compactadora i 400 contenidors. El servei funciona tots els dies tret de diumenges i festius. A Fraga, tots els dies de la setmana. Tots.

P. A l'abocador ho llancen tot.

R. No. Pel que fa a volum, les restes d'enderrocs va a parar a les deixalleries que cada municipi té. Si ens referim a la recollida selectiva, tots els municipis de més de 2.000 habitants tenen incorporada la del vidre i la del paper. Crec que a Saragossa, per alguns barris, estan començant a implantar la recollida de llaunes, envassos de plàstic i tetrabrics...: cal puntualitzar que aquest és un projecte i una responsabilitat de la DGA.

P. Així que de plantes de compostatge no cal ni parlar-ne...

R. Pel que fa a les plantes de compostatge, Aragó ha estat dividit en vuit ens anomenats Agrupacions: el projecte és construir una planta a cada Agrupació. La Mancomunitat del Baix Cinca, no obstant, ja ha encarregat a un tècnic en Ciències Mediambientals, veí de Vallobar i estudiant a Bella-

terra, un estudi que informe sobre la viabilitat d'una futura planta de compostatge.

P. I la reacció del ciutadà?

R. Ha estat bona. Si de cas, animaria als botiguers a col·laborar més en aquest tema: lligar els cartons i doblegar-los... ajudaria a tindre els contenidors i els seus voltants endreçats.

Els botiguers han de col·laborar en el reciclat de paper, cartró i vidre.

P. Si tot va vent en popa, no s'adormirà algun responsable?

R. Cal estar a l'aguaita, al dia, en que les coses es facen com cal. I, sobretot, incorporar, en la mesura del possible, totes les tècniques que contribuïsquen a un reciclatge total i a una emissió de gasos contaminants zero. Aquest és el nostre repte futur en aquest camp.

P. No voldria acabar sense parlar de l'autopista Fraga-Alfajarín...

R. En qüestió de poc temps, serà l'únic tram de la N-II que no s'haja transformat en autovia. Trucarem a les portes que haguem de trucar.

P. I el bilingüisme comarcal com el porten a les reunions de la Junta de la Mancomunitat?

R. En absoluta pau i tranquil·litat: com la cosa més natural del món. Com ha de ser.

D. Sarrau

PROJECTE D'ANIMACIÓ CULTURAL A LES ESCOLES DE LA FRANJA

ACTIVITATS PER AL MES DE MAIG:

Divendres 4: Visita de l'escriptora Mercè Ibarz. CP San Juan Bautista de Saidí. 9'30 h.

Dimarts 8: Visita de l'escriptor Juli Micolau. CRA Riu Algars de Queretes. 14 h.

Divendres 11: Antoni Bengochea. «Quento va, quento vingue». CP San Miguel de Tamarit. 15 h. Recital del Duo Recapte. IES La Llitera de Tamarit. 11 h.

Dilluns 14: Taller de Collage. CP de Montanuy. 10 h.

Dimecres 16: Concert d'Anton Abad. CRA Altorricó.

Dijous 17: Concert d'Anton Abad. IES Secció de Mequinensa. 14 h.

Visita de l'escriptora Glòria Francino a Benavarri. 16 h.

Divendres 18: Concert d'Àngel Villalba. CP Maella. 10 h.

Concert d'Àngel Villalba. CP Miralsot. 15 h.

Dimarts 22: Taller de Collage. CP Areny. 10 h.

Dimecres 23: Recital del Duo Recapte. IES Baix Cinca. Fraga. 9,45 h.

Dijous 24: Taller de Màgia. CP La Vall del Tormo. 15 h.

Divendres 25: Taller de Collage. CP Tolva. 10 h.

Dijous 31: Taller de Màgia. CRA Riu Algars de Queretes. 15 h.

N'hi ha que no ho entenen

El projecte d'animació cultural a les escoles de la Franja, ha esdevingut un motiu de contacte entre escriptors, músics, animadors culturals i els nostres alumnes dels instituts i escoles de la nostra terra. He participat en tres instituts i una escola primària: Fraga, Tamarit i Maella, fins ara, han estat els llocs que he visitat com a escriptor d'aquestes terres.

He pogut constatar el bon nivell, tant cultural, com de coneixement i ús de la nostra llengua, així com de la nostra realitat quotidiana, sobretot en els casos de Fraga i Tamarit.

A Maella vaig tenir també molt bona acollida, tant per part dels alumnes, com pels professors, alguns d'ells varen assistir a la meua intervenció.

Em va agradar molt la desimboltura d'aquella canalla que, amb les seues particulars formes d'expressar-se, no es tallaven un pèl a l'hora de preguntar el que fos.

El que si em va deixar amb cara d'estupefacció, va ser una pregunta de la professora de català, la dona en qüestió em va engegar, així, de patac: es pot saber quan es farà una gramàtica de la nostra llengua?

M'extendria massa en consideracions, que no anirien en la línia de la pregunta d'aquesta persona. Ho deixo per a la reflexió dels lectors, però sí que dic que, si els educadors dels nostres fills no tenen clars els conceptes que han de transmetre als seus alumnes, malament rai, no avançarem, sinó que anirem enrera.

Josep A Chauvell

Música, teatre i esports al «maig cultural» del Torricó

■ Anna Enjuanes

El Torricó celebra durant aquest dies la XVII edició del Maig Cultural, que finalitzarà el proper dia 8 de juny amb la presentació de l'estudi socioeconòmic i anàlisi de la inserció laboral de la dona del Torricó que presentarà l'agència de desenvolupament de la localitat on hi participarà també la responsable de l'assessoria Empresarial del Instituto Aragonés de la mujer, Ana Hernández Serena.

El Maig Cultural es va iniciar el passat 28 d'abril amb el II torneig de bàdminton i amb les dotze hores de futbol sala i s'ha estat desenvolupant amb diferents actes culturals, com teatre per al dia 12 de maig on la companyia Teatre Inestable de Ponent posarà en escena l'obra *El Sexo de los objetos* de Sergi Pomper Mayer al poliesportiu. També el mateix dia al matí es farà la III ruta per la Llitera on es visitarà Sant Esteve de Llite-

ra, Sanui-Alins, Gabasa, Llacs d'Estanya i Estopinyà. A més de cinema, conferències, esports, concerts de música.

Per al diumenge 13 a partir de les 5 de la tarda tindrà lloc el IV certamen de «Puntes de Coixí» i el certamen de pastissos. El dimarts 15 festa de Sant Isidre Llauredor durant el matí i la tarda hi haurà castells inflats i karts per a petits i joves. El dissabte 19 es celebrarà el I campionat d'escacs al menjador de les escoles municipals. I el diumenge dia 20 la Rondalla Sant Bartomeu del Torricó farà un concert de música al saló d'actes de la Casa Cultural. El dissabte 26 es farà la IV marató d'aeròbic al poliesportiu, que espera reunir a desenes de participants dels pobles de la comarca, per la nit hi haurà un concert de música ètnica amb el grup «Denbele» a la plaça d'Espanya. Durant els

Carrer del Torricó

dies 25, 26 i 27 es podrà veure l'exposició del «Taller d'expressió visual i fotografia» a la sala d'exposicions. El dissabte 2 de juny hi haurà un concert a càrrec dels alumnes de l'escola municipal de música i el diumenge es farà un dinar popular a l'ermita del poble.

Binèfar i Tamarit de Llitera compartiran la capitalitat

■ A.E.

Els grups polítics comarcals del PSOE i del PAR han arribat a un acord per designar la capital de comarca que és repartirà entre Binèfar, i Tamarit de Llitera.

La proposta es recull a l'article 3 de l'estudi documentat de la creació de la comarca Litera-Llitera, amb el títol de capitalitat. El text diu que «la capital administrativa de la Comarca de la Litera-Llitera serà per la vila de Binèfar, ostentant com a tal la seu dels òrgans de govern representatius de la Comarca i de la gerència» i continua amb que «la capital

històrica –cultural de la Comarca de la Litera-Llitera serà la vila de Tamarit essent aquesta seu de la Comissió Consultiva de batlles i de l'Organisme Autònom de Cultura, Turisme i Esports».

Amb aquesta proposta tancada pel portaveu del PSOE i batlle del Torricó, Salvador Plana i Antonio Fondevila, portaveu del PAR i batlle de Castilloroi han concretat la proposta que s'ha de debatre al proper ple de la Mancomunitat de la Llitera.

A partir de l'aprovació defi-

nitiva de l'estudi justificatiu de creació de la comarca Litera-Llitera s'obre un període d'alguns mesos en que els diferents departaments de la Diputació General d'Aragó emetran informes sobre la procedència i viabilitat de l'ens comarcal. Després s'haurà de redactar l'avantprojecte de llei, que regularà el desenvolupament de la nova entitat, i es posarà a informació pública per a que institucions, entitats i persones individuals puguin presentar les seues al·legacions si ho consideren oportú.

Subvencions: Un regal enverinat

■ JR Bardaji

Les petites agrupacions humanes, dominen el paisatge de les comarques de la Ribagorça i de la Llitera seca. Algú va dir, no fa gaires mesos, que aquest tipus de comunitats no haurien de tenir dret a constituir municipis, i això va fer estripar les vestimentes a més d'un. Però, potser convindria reflexionar una mica sobre que és realment un ajuntament de poble petit.

Quan a finals dels anys 70 van renéixer els ajuntaments democràtics, aquests pobles encara tenien molt a prop l'aparició del tractor, l'aparició d'ENHER i la desaparició de la major part dels seus habitants. Una sèrie d'hòmens ben intencionats, hereus tant de la dominació franquista com de la lluita antifranquista, es van posar a fer d'alcaldes.

Aquests homes van començar la reconstrucció del que en quedava d'aquells pobles. Es van vessar grans quantitats de formigó i cap poble es va quedar sense pisci-

nes, poliesportiu o carrer sense pavimentar. Passat el temps van haver d'aprendre una nova activitat: finançar el formigó. Poc a poc es van fer autèntics experts en obtenir diners d'altres administracions. No hi havia subvenció, crèdit o similar que se'ls resistís. El recurs d'aplicar impostos especials als veïns no era molt popular i el formigó cada vegada està més car. I a aquests veïns, la majoria pagesos, tampoc els resultava gens estrany el concepte de subvenció, ja que la seua activitat agrària també en depenia.

Quan algú pregunta als alcaldes sobre el futur, no poden dir que sigui buscar subvencions. La solució de futur que proposen es quasi màgica: el turisme. Milers de visitants vindran, faran cases, amortitzaran les piscines i donaran vida al poble. Ells, els ajuntaments, ja han fet allò que havien de fer: tirar formigó, de forma que els turistes no enyorin la seua ciutat.

Però a l'hora de la veritat,

Castell de Baells

els turistes no han arribat, almenys en les proporcions esperades. Els alcaldes, com fan els pagesos, han de continuar demanant subvencions. Però, aquestes ja no arriben a cobrir el cost del formigó, que cada vegada és més car i cada cop se'n necessita més. Aleshores, han trobat una altra via de finançament: els permisos d'obres gegantines: macrogranges, explotacions mines, antenes de telefonia mòbil

i altres projectes milionaris. Això s'ha convertit en una nova manera de finançar el formigó, i tot són facilitats per a col·locar aquestes instal·lacions.

No podem saber fins a quin punt les macrogranges, les antenes o les canteres poden arribar a ser un atractiu turístic, però encara queden persones que diuen públicament que el futur dels pobles de la Ribagorça i de la Llitera seca, passa pel turisme.

TOT ENSENYANT LES DENTS

Amèrica, Amèrica

■ Ramon Sistac

Aquest era el títol, si no m'erro, d'una coneguda pel·lícula d'Elia Kazan. Després d'una inacabable rècula d'aventures i desgràcies, el jove emigrant grecoturc arribava al país somiat: els Estats Units d'Amèrica. Haig de reconèixer que el meu aterratge a Florida, com a turista, s'ha realitzat en condicions ben diferents, i això em permet un cert distanciament –potser un xic massa foteta– de les suposades excel·lències del pretès paradís. Ara bé: per ser justos, també hauria d'admetre que, d'entrada, hi tenia una certa prevenció, gairebé al límit del perjudici. Al capdavall, un és fill d'unes circumstàncies i d'una història col·lectiva, i vulgues no vulgues pertanyo a la generació dels *progres*, que temíem més la Coca-Cola que la bomba atòmica. El temps passa, però alguna cosa hi resta.

Seria molt injust si només parlés de coses negatives. De fet, n'hi ha hagut moltes que m'han agradat, de la societat que he vist (ja no parlo, és clar, dels seus extraordinaris reclams turístics). Però enlloc està escrit que haja de ser just, com a mínim en aquest article, i m'agrada traure punta a les situacions. Així que vagen per endavant les meues excuses a l'ambaixada dels USA, però és a través de les crítiques que els pobles progressen. O no?

I n'hi ha una que no me la puc callar. He vist –i sentit– una societat rigorosament monolingüe. No és cert que la gent de Florida parle espanyol. Parlen espanyol els immigrants «hispanics», però els que no ho són no pareix que sàpien altra cosa que anglès. Ni un borrall d'espanyol, italià, francès... Ni una paraula en altra llengua que no siga «la llengua». No he conegut a Europa pobles tan rigorosament monolingües. Ni els castellans (que déu-n'hido, tot sia dit de passada). Fins i tot el francès més repatani sap dir «sangria», «fiesta» i «paël·là de maguiscó». No m'agrada ser *xovinista*, però avui és diumenge al matí. I els diumenges al matí ho sóc, no hi puc fer més. I penso que el millor bagatge que portem els europeus a la construcció del futur és la nostra pròpia diversitat. La lingüística inclosa.

20 anys enrera

Sembla ser que el català dintre de poc serà finalment oficial a la Franja. Hi ha preocupació per veure com quedarà el redactat definitiu d'aquesta llei i ara convé fer l'últim esforç.

Han estat més de vint anys de lluita constant per aconseguir aquesta fita. D'una manera seriosa i organitzada s'ha de dir que aquesta lluita no començà fins l'any 1981, després que Jordi Pujol fos elegit president de la Generalitat i seguidament anomenés a Max Cahner i a Albert Manent com a conseller i director general de cultura.

Manent va reunir un bon número de gent de la Franja que residia a Barcelona i la va animar a treballar per tal de recuperar la cultura i la llengua a les esmentades terres. A partir de 1981 comencen d'una manera sistemàtica les activitats a la Franja. A Calaceit (Matarranya), es va fer un homenatge a l'arqueòleg Miquel Joan Cabré. Les principals despeses dels actes es van pagar amb diners de Catalunya. El cartell principal el va realitzar el pintor Romà Vallès i el va editar el Servei de Museus de la Generalitat de Catalunya. La capçalera de les cartes va estar dissenyada pel pintor Albert Ràfols Casamada. La Lira, una banda de música d'Amposta, va fer un gran concert... Malgrat que es podia veure com una intrusió de la Generalitat dintre de l'Aragó, mai hi va haver problemes.

L'any següent a Barcelona es va constituir l'associació cultural «Institució Franja de Ponent» on hi eren, entre d'altres, Miquel Blanc, Josep Mauri i la seva esposa, de Casseres del Castell, Josep Perera, i Jaume Carreras, un jove barceloní a qui algun dia, des de la Franja, se li haurà de fer justícia.

Joaquim Montclús

Més d'un miler d'aspirants als premis Despertaferro

■ Aleix Castellnou

El Torricó acollirà aquest mes de maig al lliurament dels premis de la XIV edició del concurs de literatura infantil Despertaferro, adreçat a estudiants de primària i secundària, i que ha estat organitzat per l'Associació de Consells Locals de la Franja. El jurat estarà constituït en aquesta ocasió per un representant de l'esmentada localitat lliterana, per membres de les diverses associacions culturals de la comarca i per un representant dels mestres de català de la Franja.

La crida a la participació ha estat escoltada enguany per uns 1.200 joves, essent el màxim de participants registrats en una de les convocatòries d'aquests catorze anys de 1.400 estudiants. És així que hom pot ben bé afirmar que tant pel que fa a l'antiguitat com en relació al nombre de participants, aquest certamen literari articulat al

Premis Desperta Ferro, 25 d'abril de 1994 a Albelda

voltant de la creació literària en llengua catalana és un dels més rellevants de la Franja.

Paral·lelament al concurs literari, finalment, es convoca també un concurs de cartells, la

guanyadora del qual ha estat enguany la fragatina Marta Larroya. El seu treball presidirà el lliurament d'aquesta edició dels premis literaris Despertaferro.

Un món sense llibres

■ A.C.

El passat dia 23 d'abril es celebrà el dia del llibre. Que es dediqui una jornada a quelcom com ara els llibres no deixa de ser una bona notícia, tot i que hi ha qui pensa, i no sense raó, que això és alhora un símptoma que l'hàbit de la lectura no està prou arrelat, com passa en totes aquelles coses al conreu de les quals es consagra un dia determinat: la convivència, la tolerància... I, d'altra banda, a la devaluació quantitativa de la lectura, cal sumar-hi una devaluació qualitativa, atès que els llibres més venuts –el dia de Sant Jordi i la resta de dies de l'any– solen ser els més mancats d'idees. Des de l'òp-

tica del editors, però, la cosa canvia. Vendre llibres, malgrat tot, i sortosament, encara és un negoci.

Llevat d'algunes excepcions, d'excepcions que haurien d'imposar-se a la regla, doncs, si remenem entre els llibres més venuts per Sant Jordi, resulta difícil trobar exercicis literaris que deixin una empremta duradora en el lector. I si fem ostensible aquesta consideració a la resta de llibres que més es venen durant la resta de dies de l'any, resulta que, paradoxalment, hom s'adona que, de fet, vivim en un món sense llibres, en un món anàleg al que ja fa dècades descrivia aquella obra literària

portada al cinema per F. Truffaut que s'intitulava *Fahrenheit 451*. Hi ha exemples més subtils, més elaborats, que el que el cineasta francès va dur a la pantalla. Entre aquests podríem citar l'obra del venerable Plató, qui, ja fa més de 2.000 anys, ens advertia de les contradiccions a què duia viure en un món sense idees, en un món sense fonaments dignes de ser tinguts en consideració. L'apuntada obra de ficció cinematogràfica i literària –que no pas els diàlegs de Plató– acabava amb un, diguem-ne, *happy end*. Però, tanmateix, tornant a la nostra realitat cultural més immediata, com acabarà, tot plegat?

La població de Saidí continua disminuint

■ Albert Serés

Una coneguda entitat financera acabe de presentar el seu Anuari Social. Es tracta d'un interessant document per tal d'analitzar l'evolució demogràfica i socioeconòmica dels municipis espanyols. Centrant-nos en Saidí, aquestes són algunes de les dades més rellevants. La població de Saidí continua disminuint. Si als anys 80 es parlava de 2.000 com a número aproximat d'habitants del nostre poble, avui en dia aquesta xifra és una utopia. Així, els darrers censos oficials indiquen que la població de Saidí ascendeix a uns 1.670 habitants. A més a més, aquesta població presenta clars signes d'envelliment. En aquest sentit, si bé l'edat mitjana se situa als 43 anys i mig, a la veïna ciutat de Fraga aquesta xifra ni arriba als 40 anys, fet que es tradueix, com veurem, en més elevades taxes de mortalitat.

Pel que fa al lloc de naixement dels saidinesos, i sempre sense tindre en compte la immigració de països en vies de desenvolupament no enregistrada, la major part ha nascut a la mateixa vila. En aquest sentit, quasi 3 de cada 4 són originaris del mateix poble, 1 de cada 10 venen de la resta d'Aragó i el que falte, un 15%, de la resta d'Espanya. Mos trobem, per tant, en

unes quantitats significativament diferents a les de la capital de la comarca, a on no arriben al 60 % els nascuts a la mateixa Fraga, aspecte que explica la poca immigració, si més no legal, que experimenta la nostra vila.

Un altre aspecte que és d'interès analitzar és l'evolució de la població saidinesa. Per fer-ho, s'ha de comparar, en un primer moment, la taxa de natalitat i mortalitat. Pel que fa a la primera, s'ha de dir que sobrepassa el 10 per mil, és a dir, que de mitjana, a Saidí naixen cada any uns 17 xiquets. Aquesta xifra és superior a la de Fraga, que no arribe al 10 per mil, i, sobretot, a la de tota la província, a on no se supere el 8 per mil. Si açò és la cara de la moneda, s'ha de dir que Saidí també té la creu, concretament en la taxa de mortalitat, la qual supera el 14 per mil, molt més gran que la de la capital de la comarca, que no arribe al 9 i mig, o de la de la província, que no assolix el 12 per mil. El fet de tindre una població més envellida explica aquesta dada. Com a resultat, tenim que el moviment natural de la població, o creixement vegetatiu, és negatiu. Així, cada any, i només comptant naixements i morts, Saidí perdria uns 7 habitants.

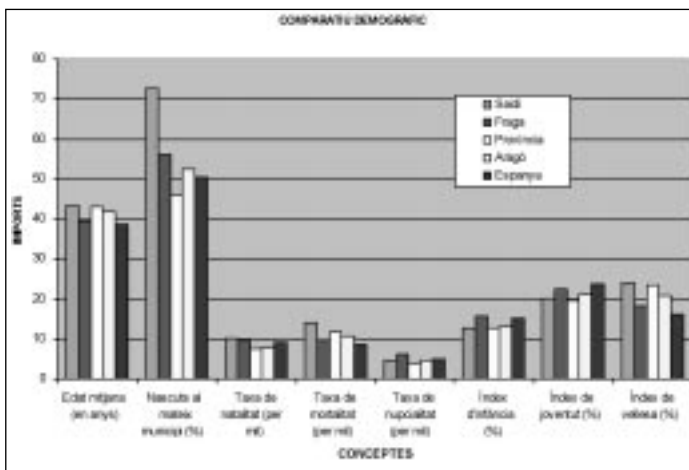
	Saidí	Fraga	Província	Aragó	Espanya
Edat mitjana (en anys)	43,5	39,5	43,1	41,8	38,8
Nascuts al mateix municipi (%)	72,6	56,2	46,1	52,5	50,4
Taxa de natalitat (per mil)	10,1	9,6	7,6	7,9	9,2
Taxa de mortalitat (per mil)	14,2	9,2	11,7	10,8	8,7
Taxa de nupcialitat (per mil)	4,7	6,3	3,9	4,6	4,9
Índex d'infància (%)	12,9	15,8	12,7	13	15,2
Índex de joventut (%)	20,1	22,5	19,7	21,2	23,9
Índex de vellesa (%)	24,1	18,3	23,5	20,8	16,3

Aquest saldo negatiu podria compensar-se amb el saldo migratori. Però resulta ser que, sense tindre en compte, com ja s'ha dit, la immigració provinent del Nord d'Àfrica o de Sud-Amèrica, de la qual no es tenen dades, de Saidí se'n van cada any 15 persones més que no vénen (31 contra 16) ja siga per motius laborals o professionals, ja siga pel fet d'anar-se'n de Saidí per estudiar a les capitals. En resum, per tant, el nostre poble cada 12 mesos experimenta una pèrdua de 22 habitants.

Per acabar, i per posar de manifest l'evolució de les magnituds exposades, se pot estudiar el % de gent per trams d'edat. Pel que fa a la infància, edats compreses entre els 0 i 14 anys, a Saidí no arriba al 13% lo número d'habitants situat en aquest tram, mentre que a la veïna Fraga aquest % s'eleva quasi al 16%. Si mos fixem en la joventut, de 15 a 29 anys, 1 de cada 5 saidinesos són joves, una mica menys que la capital del Baix Cinca. Per contra, la població de més de 65 anys quasi arriba a la quarta part a la nostra vila, davant del 20% de Fraga, el que mos confirma l'envelliment i taxa de mortalitat de Saidí.

Les conclusions que es poden traure no són massa optimistes.

Perdre 22 habitants l'any és un luxe que Saidí no es pot permetre. Diverses són les causes de la caiguda demogràfica i diverses les possibles solucions. Apuntem-ne alguna: Un bon sistema de comunicacions amb la capital de la comarca i amb Lleida hauria de permetre a les noves generacions de Saidí no haver de deixar de residir al poble per motius laborals o formatius. Aquest pot ser un (però només un) dels punts a on tant des de la societat civil com des dels poders públics municipals s'hauria de posar especial interès i rellevància si volem un Saidí que pugui continuar existint a llarg termini com una comunitat pròspera i amb futur.

Carrer Major de Saidí

Bar Matarranya Una illa de la Franja al mar saragossà

■ M.M.

El Bar Matarranya, que esta situat al carrer Doctor Cerrada, al mateix centre de Saragossa, s'ha convertit des de la seva obertura fa tres mesos en un nucli d'informació i de difusió de la comarca.

Lola i Alvaro han portat a cap la idea que es plantejaren al traslladar-se a Saragossa com professionals de l'hostaleria, sector al que es dedicaven des de feia anys a Vall-de-roures. Lola, amb il·lusió, ens comenta que la seua idea era donar a conèixer la zona, per això el nom del bar i els noms dels entrepans i amanides que esmenten tots els pobles per on passa el riu Matarranya. Lola comenta que la gent va als Pirineus que estan mes lluny però no coneix la comarca del Matarranya, les possibilitats turístiques, les tradicions, la seua cultura o la natura –comenta. «Tenim tríptics amb informació que envia la Delegació de Turisme, alguns clients descobreixen ací els pobles i s'animem a anar-hi, altres són de la zona, de Maella, Nonasp, Pena-roja..., es curiós la quantitat de gent de la franja que vivim a Saragossa.» Els aplaudim aquesta iniciativa.

Colònies i campaments

■ Guillem Chacon

A mitjans d'abril començaven a l'Aiguabarreig els primers campaments de natura d'enguany. Mequinensa acull cada curs uns 6.000 escolars fins al mes d'octubre, en colònies organitzades per l'Estació Biològica de l'Aiguabarreig. En aquesta sisena edició aquests clàssics campaments saltaran a d'altres localitats de la Franja, com ara a la nova escola de natura de Castellonroi.

Paral·lelament Acció Cultural del País Valencià i els Casals Jaume I tornen al juliol amb estades socioculturals i de descoberta del nostre patrimoni a Benavarri, Castellonroi, Nonasp, Favara i Calaceit, combinats amb cursos de formació de monitors i animadors.

Premis i convocatòries

Departament de Cultura i Turisme

El Departament de Cultura i Turisme del Govern d'Aragó convoca els Premis «Guillem Nicolau 2001» i «Arnal Caveró 2001» a la creació literària en català i aragonès respectivament d'autors aragonesos o relacionats amb Aragó. Ordre de 20 de març de 2001 i BOA de 18 d'abril del present.

Les bases dels premis són:

1. Premiar una obra de creació literària d'autors aragonesos o relacionats en Aragó.
2. Les obres hauran de ser originals i inèdites en qualsevol gènere (novel·la, assaig, teatre, narracions, poesia, ...) amb una extensió mínima de 100 folis o de 50 folis en el cas de poesia.
3. Els originals es presenten per sextuplicat, mecanografiats a doble espai per una sola cara i amb lema i pseudònim. Aquestes referències es reproduiran igualment en un sobre tancat i a dintre constarà la firma, dades personals i adreça de l'autor.
4. Els originals es presentaran als registres de la Diputació General de Saragossa en Passeig Mª Agustín 36; Plaça Pedro Nolasco 7, i Plaça Los Sitios 7. A Osca, Plaça Cervantes, 1; i a Terol: General Pizarro, 1.
I a les oficines delegades del Govern d'Aragó a Alcanyís, Calatayud, Jaca, Ejea de los Caballeros, Tarazona; Així com a les Delegacions Territorials de la Diputació d'Aragó a Osca i Terol.
5. El jurat està format pel Director General d'Acció Cultural i cinc vocals designats pel Conseller de Cultura i Turisme entre persones de reconegut prestigi en la matèria de la convocatòria
6. El premi consistirà en una dotació econòmica de 250.000 pts. amb l'edició de l'obra per la Diputació General d'Aragó.
7. Les obres no premiades podran recollir-se al servei del llibre. Si en sis mesos no han estat recollides es destruiran els exemplars.
8. El termini de presentació del premi finalitza el 15 de juny de 2001.

Ajuntament de Saragossa

Pilar 2001:

Bases Cobles en aragonès i català

1. Presentació d'una o varies col·leccions
2. El termini de presentació finalitza el divendres, 1 de juny de 2001, a les 14 hores
3. Lliurament en dies laborables de 10, 00 a 14, 00 hores (menys dissabte) a les oficines de C/ Torrenueva 25. 50003-Saragossa

Els originals no signats, hauran de presentar-se per quintuplicat, fent constar a l'encapçalament el títol i amb un sobre tancat es farà constar aquest títol. A l'interior es dipositarà el nom, cognoms, adreça i telèfons de l'autor, amb fotocòpia del DNI.

Diputació Provincial de Saragossa

Premis relacionats amb les llengües d'Aragó, que es poden consultar a la pàgina web: www.dpz.es.

Un premi a la traducció en ambdues llengües i el termini és fins el 15 de maig.

Un premi de poesia i narració que finalitza l'11 de juny.

Un premi a biografies i memòries que acaba el 31 d'octubre el termini de presentació.

GALERIA DE PERSONATGES

Juli Micolau

«La nostra llengua té molts trossos erms, que cal cultivar»

■ Antoni Bengochea

Juli Micolau és natural d'Alcanyís, però ha viscut sempre a la Freixnedà. És actualment el poeta més important del Matarranya. La seua obra publicada és breu, però intensa; la seva condició de «pastor-poeta» és, almenys, curiosa.

De formació totalment autodidàctica, va descobrir la seua llengua com vehicle literari quan estudiava al CRIET d'Alcorisa. Allà hi van rebre la visita del president d'Aragó d'allavors, Santiago Marraco, que va regalar als Alumnes Matarranyencs exemplars de les «Converses...» de Santiago Vidiella, primer llibre publicat en català per la DGA. Allò el va fer canviar el seu codi lingüístic, que prompte s'enriquirà al conèixer la poesia de Desideri Lombarte, un fet crucial per la seua vocació literària. Es reconeix lector i

deutor de tots els escriptors de la Franja: Chauvell, Moncada, Moret, etc., de molts escriptors catalans i d'alguns en castellà, com García Lorca o Àngel Crespo.

Publicà els primers poemes al llibre *Memòria de la set. Manoll* és el seu primer i únic poemari publicat, però espera publicar prompte *Esfera. Traspunt en la serena. Manoll* va guanyar el premi Guillem Nicolau. Actualment està treballant en *Eglogues*, que són poemes de joventut que ell està refent.

La seua vida professional està molt lligada a l'agricultura, tant en el treball, com en aspectes sindicals (representant d'UAGA a OMEZYMA), però el seu món poètic és inseparable del fet de ser pastor: «Els meus poemes els escric sempre quan estic sol al camp,

amb les ovelles, un treball en part molt esclau, però en part també molt lliure», «necessito estar sol, necessito la plenitud del silenci del camp», «per això és un treball que vull mantindre».

Malgrat que li atrau molt el món urbà (coneix bé Madrid, Amsterdam, New York i, sobretot, Barcelona) reconeix que la seua raó de ser com persona i com poeta és la terra (amb tots els sentits): «la meua condició em condiciona», diu ell. Per això busca el seu camí literari en la relació entre la terra i la llengua, dos conceptes primordials d'una poesia essencial i sintètica, que valora la metàfora i el concepte per damunt d'aspectes més musicals o formalistes: «busco l'essència».

L'interessen molts aspectes socials i polítics, però sobretot els lligats a la terra (medi

ambient, recursos hidràulics, preus, despoblació, etc.) i a la llengua, que «té molts trossos erms, que cal cultivar». «Intento rescatar paraules en desús, els mots antics», no per a recuperar un passat que ja és passat, sinó per a construir un futur culturalment més ric i ferm, i «superar definitivament la diglòssia lingüística». Com ell diu «Ara és demà».

CRÒNIQUES TAGARINES

El lèxic de Maella

■ Esteve Betrià

Farà uns cinc anys, en el pròleg de l'obra de Carlos González Sanz *Despallerofant. Recopilació i estudi de relats de tradició oral recollits a la comarca del Baix Cinca* (Fraga, 1996) intentava transmetre el meu lament, relatiu, perquè l'aportació a la descripció dels diferents aspectes de la llengua i de la cultura popular de les comarques catalanòfones de l'Aragó, per part dels investigadors formats en centres universitaris aragonesos hagués estat, fins aquell moment, més aviat escassa; sobretot si es comparava amb les aportacions dels investigadors formats a l'estranger i, especialment, amb les que havien realitzat investigadors formats en centres d'ensenyament superior de l'est de la Península Ibèrica. Ho lamentava perquè les matisacions —o les perspectives variades— en la descripció de les nostres comarques són sempre importants; i, perquè amb treballs de recerca confeccionats per investigadors formats a l'Aragó entenia que es contribuiria a difondre en l'interior de la societat aragonesa en general el coneixement de la diversitat lingüística i cultural del territori aragonès i, per què no dir-ho, també s'ajudava d'alguna manera a desfer suspicàcies seculars, dins i fora de les nostres comarques, sobre la filia-

ció de la llengua col·loquial i la cultura popular de les poblacions dels extrems nord-orientals de l'Aragó.

Trac a col·lació aquesta ja llunyana reflexió perquè sens dubte un dels fets més importants que han de servir per demostrar, un cop més, la catalanitat, ara des d'una perspectiva plenament entenedora des de l'Aragó interior, dels nostres parlars tagarins és la recent publicació del *Vocabulario dialectal del habla de Maella (Aragón)* de Santiago Val Palacios. Es tracta d'un treball rigorós, tal com ja s'apuntava en el número anterior d'aquesta revista, que és el resultat bibliogràfic de l'observació acurada i pacient de la llengua i la societat de Maella duta a terme al llarg de deu anys per aquest mestre aragonès, atent observador de la parla i la gent d'aquesta població matarranyenca i dels parlars i els habitants del nord aragonès.

Certament, en Santiago Val no és l'únic investigador format (suposo) a la Universitat de Saragossa que s'ha ocupat en els últims anys amb profit de la descripció parcial de la nostra llengua —només cal tenir present la dedicació i les contribucions bibliogràfiques de dos destacats membres del Departament de Lingüística General e Hispànica de la Universitat de Saragossa com són Maria Rosa Fort i Javier Giralt per adonar-nos que el meu tímida lament de fa cinc anys comença a no tenir sentit, si és que alguna vegada en tingué—, però sens dubte la modèlica obra d'en Santiago Val és a hores d'ara un treball de consulta obligada per a tot estudiós de la realitat lingüística aragonesa i, sobretot, per als maellans que sense prejudicis volen conèixer una mica millor la llengua i el tarannà dels seus covilatans.

Jaume Fàbrega i la gastronomia de la Franja

■ Guillem Chacon

L'historiador, crític d'art, periodista, escriptor i professor de gastronomia Jaume Fàbrega va ésser diumenge 25 de març al Baix Cinca, convidat pels Casals Jaume I. Al matí va oferir una xarrada sobre Gastronomia i Identitat al Palau Montcada de Fraga a la que van assistir afeccionats a la gastronomia de les nostres quatre comarques, un públic que va ovacionar entusiasmat la seua ponència. En la seua intervenció, Fàbrega, autor de vint-i-cinc llibres sobre la nostra cuina i dels onze volums de l'enciclopèdia de la cuina catalana, guardonat amb nombroses distincions, com ara la internacional 'The 2000

world cookbook awards' per l'obra *La cuina mediterrània*, va presentar el projecte del seu nou llibre dedicat a la gastronomia de la Franja de Ponent. Tot just mentre porta a terme la mateixa obra al País Valencià.

Després de visitar el casc antic de Fraga, conduït pel Casal Jaume I de la localitat, Fàbrega va participar en la Primera Calçotada dels Casals Jaume I de la Franja, que es va fer a Mequinensa, amb comensals del món cultural d'arreu de la Franja i d'entitats com la Coordinadora d'Associacions per la Llengua (CAL), els Amics de la Franja de Ponent i una nombrosa presència del

Primera Calçotada dels Casals Jaume I a Mequinensa

Casal La Fadulla de Manresa.

Jaume Fàbrega ja va fer una conferència a la Franja el passat 27 de maig, quan Mequinensa va acollir la primera Trobada Gastronòmica dels Casals Jaume I, en la que van partici-

par cuiners de Llúria, Sueca i de la localitat amfitriona.

Aquells que vulgueu participar en la recerca dels nostres plats i tradicions culinàries podeu adreçar-vos al Casal Jaume I de Fraga.

SOM D'EIXE MÓN

Tàndem

■ Francesc Ricart i Orús

El doctor Jesús Tuson, fa poques setmanes en unes conferències adreçades a professors de català de secundària, començava cada sessió, amb una certa i volguda solemnitat, amb una pregunta provocadora: *Voleu millorar espectacularment l'escola i, de rebot, el conjunt d'un país?* I, sense pausa, ell mateix responia: Multipliqueu per dos el pressupost d'ensenyament, per exemple, traient diners de les despeses per a no sabem quina defensa. Resulta que pregunta i resposta apareixen en el seu llibre *Una imatge no val més que mil paraules* (*)—recomanable per a tothom, llevat de ministres de qualsevol defenses, és clar—. A continuació, sense aturar-se a explotar la seva pregunta-resposta-provocació, el professor valencià engaltava una sèrie ininterrompuda d'arguments per a desmuntar tot de tòpics sobre prejudicis lingüístics; en fi, com us deia, és un llibre per recomanar a *tutti quanti*, si esteu interessats poc o molt per les llengües i si us voleu animar en llegir les excel·lències de totes les llengües, fins i tot la nostra!

Resulta que aquests mateixos dies, un senyor, que es diu Federico Trillo de cognom i d'ofici ministre de Defensa de l'Estat espanyol, ha fet saber, i aquest ho ha fet sense preguntar abans, que vol augmentar el pressupost del seu negoci (aquí, poseu-hi

ministeri) per a dotar més bé no se sap ben bé quina defensa, o sí que se sap perquè aviat ha aclarit que les places de Ceuta i Melilla poden córrer perills i poden necessitar armaments molt sofisticats i, doncs, necessitar més diners dels nostres impostos... Vaja!

A la vista dels dos arguments, o de les dues situacions, tinc la impressió que la proposta de Tuson ho té pelut per poder arribar a millorar la cosa de l'ensenyament; però, xiquets i xiquetes, és el que hi ha. Són temps difícils per a l'educació, per a l'ensenyament, i en arribar aquí, per un mena de deformació professional, se m'acut que també corren vents molt rúfols per a les llengües i les cultures com la nostra i això ho dic en un mes d'abril quan hem conegut el contingut de l'avantprojecte de la Llei de llengües que ha d'anar a les Corts d'Aragó i ens ha posat alerta de pensar com ens pot arribar a fer patir.

És clar que a l'abril, i enguany també, hi haurà hagut Sant Jordi, una festa coincident a molts llocs capaç d'unir moltes coses i que ens pot ajudar a vèncer dracs i mals aires i, amb el costum cada camí més estès de comprar i regalar llibres i, per tant, millorar els esquifits rèdits culturals dels nostres pobles i escurçar les distàncies entre allò que representen els personatges del tàndem.

A què us apunteu? A respondre la pregunta provocadora del lingüista Tuson, tot i reconèixer-ne les dificultats d'èxit? O bé, us resigneu a acceptar el pensament amb gran dosis de probabilitat de fer-se matèria—o sigui carn de canó—del corifeu Trillo? Us convido a votar i... a perdre. Ara bé: als canons, posem-hi roses o clavells portuguesos.

(*) Jesús Tuson. *Una imatge no val més que mil paraules*. Ed. Empúries.

Miquel Viladrich, un pintor independent i autodidacta

■ Montse Sampietro

La història de l'art del segle XX ha mitificat, potser en excés, les actituds creatives que han suposat un trencament més radical amb pressupòsits anteriors. Les avantguardes artístiques de les primeres dècades del segle van crear un model d'apreciació estètica basat en la ruptura. Els últims anys, però, apareixen moltes revisions d'artistes d'inqüestionable valor que van quedar al marge de l'arrasadora voràgine avantguardista. Tendències com el Simbolisme, l'Idealisme o el Decadentisme, sorgides a les acaballes del segle XIX, s'estan revaloritzant amb múltiples exposicions i estudis que aprofundeixen en la seua importància i posen de manifest la correspondència entre els dos finals de segle.

Un d'aquests artistes oblidats és Miquel Viladrich, sens dubte una de les figures més singulars que Fraga ha tingut la sort d'acollir entre la seua gent. La seua trajectòria vital i artística s'inscriu en el canvi de segle i té com a escenari, a més de Fraga, les ciutats més importants per a la cultura d'aquells anys. El recorregut per la seua obra va lligat indiscutiblement al recorregut per la seua biografia, farcida d'anècdotes i experiències extravagants que reflecteixen una personalitat captivadora i un caràcter extremadament fort.

Miquel Viladrich —nascut a Torrelameu (Lleida) el 1887— arriba a Fraga el 1913. Captivat per les tradicions i els costums fragatins, decideix quedar-s'hi i pintar la seua gent. El jove pintor ja comptava amb un passat ple d'aventures compartit amb el seu amic Julio Antonio, el magnífic escultor tarragoní a qui Viladrich considerava el seu germà. Junts havien recorregut Espanya

pintant i esculpint tipus populars i havien participat en les tertúlies del Café Levante de Madrid organitzades al voltant de Valle-Inclán. Viladrich havia estat a Florència i a París i havia entrat en contacte amb els personatges més rellevants de la cultura de l'època, com ara els artistes Anglada-Camarsa, Diego Rivera, Anselmo Miguel Nieto, Néstor, i els literats Ramón Gómez de la Serna, Pío i Ricardo Baroja, Ramón J. Sender, etc., molts dels quals han deixat escrits fonamentals per conèixer el nostre artista.

A Fraga va signar un contracte amb l'Ajuntament pel qual aquest li cedia, per un termini de noranta-nou anys, l'Església de Sant Miquel, popularment coneguda com «castell». Ell, portat per la seua naturalesa romàntica, el va anomenar «Castell d'Urganda la Desconeguda». A canvi d'aquesta cessió, el pintor es comprometia a restaurar l'edifici i a crear un museu que recollís els costums i la indumentària de la ciutat. A més d'això, la seua participació en la vida pública fragatina va ser intensa a través de l'associació «Amigos de Fraga» i del compromís amb el desenvolupament de l'economia, la política i la cultura locals. Durant els vint anys que hi va viure va crear un magnífic conjunt d'obres. El col·leccionista americà Milton Huntington, a qui Viladrich havia conegut en un dels seus viatges a París, va adquirir un total de trenta-quatre obres que ara formen part de la col·lecció de la Hispanic Society de Nova York.

Les obres de l'etapa fragatina suposen la consolidació de l'estil de Viladrich. L'aire arcaïtzant, el detallisme del dibuix, la utilització de colors plans i la precisió dels contorns

L'aiguadora, obra de Miquel Viladrich

demostra la relació de la seua pintura amb la dels primitius italians del primer Renaixement. L'aparent ingenuïtat i la fascinació pels elements arquitectònics medievals que emmarquen moltes de les figures, són una mostra clara de la influència dels pintors flamencs i, per extensió, del Simbolisme europeu. Però, a banda d'aquestes relacions, cal assenyalar que Viladrich va ser un pintor autodidacta i, potser pel seu caràcter independent, més sensible a la pintura de Botticelli, Velázquez i Goya que a la dels seus contemporanis, però adoptant sempre una postura combativa contra els convencionalismes academicistes.

Interessat per la tradició i pel costumisme sincer, no superficial, va plasmar l'essència del caràcter fragatí en retrats que expressen, per damunt de tot, la gran capacitat del pintor per aprofundir en la psicologia dels personatges. Carregats de força

espiritual i d'una bellesa immutable, aquests quadres ens parlen del passat com si el temps s'hagués deturat, no perquè semblin antics sinó perquè han esdevingut atemporals.

Al marge de tot això, l'art de Viladrich resulta difícilment classificable. Més proper a l'esperit de la pintura castellana que als postulats del Noucentisme català, va ser durament criticat per Folch i Torres el 1913. Per a ell, Viladrich era «un cas d'influència ben senyalat de la jove pintura castellana damunt la nostra pintura». El cert és que ningú l'ha reivindicat com a propi. Això, unit al fet que no tornés mai més de l'Argentina —on va morir el 1956— i a la enemistat que va tenir amb Lleida per raons personals quasi fins la seua mort, l'ha mantingut en un relatiu oblit. Ara es fa necessari recuperar-lo i veure'ns en la seua obra com en un exquisit mirall del passat.

Ballobar Bellver de Cinca
Candasnos Xalamera Fraga
Mequinensa Ontinyena
Osso de Cinca Saidí
Torrent de Cinca Vilella de Cinca

